

B. Kovács András

HOGYAN ÉRETT BE A RENDSZERVÁLTÁS?

Legalább két történelmi korszakot ölel át Bálint József építész-mérnöknek és városi tanácsagnak az interjúkészítő kérdéseire megfogalmazott visszaemlékezése, de főleg a nyolcvanas évek végét érinti. Külön érdekessége, hogy a székely régió kívülről érkezve, friss szemmel vehette szemügyre e kismagyar világot. Még fontosabbá válik mondandója annak folytán, hogy mivel új emberként összeköttetésekben nem bővelkedett, a gigantikus csatornaépítéshez is kivezényelték, ott köszöntött rá a rendszerváltás, amiben tevőlegesen is részt vállalt, megélve egy kisebb üzemi forradalmat, még hozzá vezető pozícióban.

Jellemző rá, szerencséjének tartotta, hogy a Székelyföldön választhatott munkahelyet magának az azóta megszűnt ún. kihelyezési rendszer forgóhintájára kerülve. Vezető beosztásúként lényegiek az észrevételei a korabeli munkaerőkölcs és munkafegyelem kapcsán, valamint a kommunista rend gazdasági célszerűtlenségét illetően. Külön figyelmet érdemel, hogyan kísérletezett beosztottjai között hatékonyabb szervezéssel. A csatornaépítéshez és a forró decemberi napokhoz fűződő emlékei mára történelminek számítanak.

EGY IGAZI TELJESÍTMÉNYBÉR KÖRÜLI VISZONTAGSÁGOK

- Nem bántad, hogy a Székelyföldre kerültél?

- Sőt, örvendtem, hogy nem választotta más el előlem. A Kovászna megyei helyi ipari vállalathoz kerültem, illetve annak egy utódjához, az ún. Bazalthoz, kályhagyárnak is nevezték, mert a központja akkor a csempegyár volt, Sepsiszentgyörgyön a Bukaresti úton, az Olt felől. Az udvaron lakatos-, gépjavító- és asztalosműhely is tartozott hozzá, de voltak kavics- és homokbányák, osztályozó állomások, betonkeverő állomások a megye téglagyáraival, néhány malommal, sőt varrodával együtt. A nagy iparosítási roham után – tehát még 1970 előtt – ez lett a megye legnagyobb vállalata, és még a '80-as években is tekintélyes hálózattal, sok alkalmazottal rendelkezett.

- Az akkor folyó erőltetett tömbházépítési kampányban – volt év, amikor háromezer lakást adtak át, ami tízezer új lakost jelentett a megyeszékhelyen – tehát nem vettél részt.

- Azt a megyei építővállalat végezte. Én utóbb kikerültem a kályhagyár termelési részlegére, azt fejlesztettem, és kilenc hónap után ott lettem ún. szekciófőnök, részlegfelelős. De nem kaptam meg a fizetésemelést, mert nem léptem be a pártba, úgyhogy 2490 lejről nem emelkedett a fizetésem 3060 lejre. Miért nem léptem be? Nekem az egypártrendszer nem rendszer, mondhatnám: elvből utasítottam el. Munkába állásom egy évvel az ún. szoborrobbantás után történt, 1985-ben, arról tehát nincsenek emlékeim. De ismertem az akkor elhunyt Vaszi Jánoska szüleit, ott dolgoztak a Bazaltnál, ahogy akkor a vállalatot nevezték a közbeszédben.

Kik dolgoztak ott? Főleg szentgyörgyiek, persze. Például Sárkány László, aki a szilágycsehi bútorgyári gyakornokságból került haza, s vagy húsz éve halt meg autóbalesetben a rétyi kereszttútnál. Szentgyörgyi volt Szász Károly, a későbbi aracetgyáros, aki szintén elhunyt már. Ketten jöttünk, Láng Lia kolléganővel, aki más évfolyamra járt. (A két évfolyamon akkor tíz csoportban 300-nál többen végeztünk. Emlékszem, tizenhárom csoport kezdte meg az első évet és tíz csoportnyian végeztünk, a mienkben a 33-as létszámból huszonvalahányan fejeztük be a tanulmányainkat és diplomáztunk.) Sok új ember volt a vállalatnál. Az igazgató, B. M. építészmérnök, a tervezőintézet korábbi igazgatója, róla nevezték el a hágót az intézet mellett, kemény fickó volt. A Bazaltnak több száz alkalmazottja volt, a fő egysége a csempekályhagyár ott volt helyben, mellette irodák, asztalos-, lakatos- és nehézgépjavitó műhelyek, továbbá a kilyéni meg más homokbányák és kavicsrostálók, legalább három téglagyár és malmok Torján, Árapatakon, Esztelneken...

- Tehát ami nem szövetkezeti formában működött.

- Igen, a kisipar állami része. Fejlesztés előtt állt, mert márványvágó-feldolgozó részleget kívántak nyitni, a kőbányák is hozzá tartoztak, a málnásfürdői Botos-bánya, ahol vörös andezitet termeltek ki, a vargyasi mészkőbánya, ahova mozaikrészleget terveztek, de más lett. A betontermelés nagyban folyt, ma is folyik, a csempekályhákért

B. Kovács András: Hogyan érett be a rendszerváltás? 133

sorban álltak, a bútor- exportra dolgozott, a lakatosműhely szintén. A téglagyárak működtek, utóbb rendre bebuktatták, szétverték mindet. Na de munka volt elég, Kilyénben oxigéngyárat akartak létesíteni, az épület elkészült, a gyár nem. Később az IGO állított fel egyet.

Minket, kettőnket a tervezőirodába osztottak be, az gyűjtőiroda volt, ahol földméréstől asztalos- és fémtárgyak tervezéséig mindennel foglalkoztak. A cégen belüli felújításokat és építkezéseket mi ketten kaptuk feladatul. Nekem sok kiszállás is jutott, hol egy építőcsoportot, hol a lakatosokat adták mellém. Ez remekül fogott, mert a hiányosságokat rögtön fel tudtam mérni, ha kifelejtettem valamit a gazdasági számításból, akkor megtanultam: ezt legközelebb ne tegyem, mert utólag nehéz jóváhagyatni. Kilenc hónap után egységfelelősnek neveztek ki az építőkhöz. Kőművesek és szobafestők voltak, akik ahhoz voltak szokva, hogy a munka mellett valahogyan csak eltelik a nap. Különben a szakmát eléggé értették, de nem volt fegyelem, ivászat annál inkább. Itt rendet kellett tenni. Messze én voltam a legfiatalabb, és főnöknek is az, a legek rendjén pedig az enyém volt a legkisebb fizetés. Gyakornoki, azaz 2100 lej, ez a második évben 2270-re, utóbb 2300-ra, a három gyakornoki év leteltével 2490 lejre emelkedett. Ebből a maroknyi emberből, akinek egy malterkeverője és pár lapátja volt, csapatot kellett szervezni. Lehetőséget kaptam ugyanis, hogy pár új embert vehessek fel. A célunk az volt, hogy magánházat is tudjunk építeni, ugyanis lakossági szolgáltatást is nyújtottunk. Ez több szakmát igényelt, családi házakat építettünk Kézdimartonoson, például Nagy Ferdinánd korábbi megyei elsőtitkár édesapjának a nevére, de nyilván a fiának. Érkezésemkor már Rab István volt a megyei pártbizottság első titkára, hamar megismertem a helyi mondást: „Királyok voltunk (lásd Király Károly), majd nagyok lettünk, most meg rabok vagyunk”.

- *Mit szóltál a góbékhoz? Azt monddod, iszákosak voltak.*

- Nem általánosítok. Ott a csoportban kedvelték az italt, mert el voltak hanyagolva egy kicsit. De az építőiparban hol nem voltak azok? Főleg ha egy kicsit hűvösebbre fordult az idő, vagy esett az eső, nem küldhettek senkit haza, hanem megvárták ott helyben a jó időt. Ha szabad ideje van az embernek, bármit megtehet. Bevezettem a nagyobb rendet, nagyon mérsékeltek az italozást, mert messziről megéreztem, és a fizetésükön is meglátszott, a számoláson. Nem a levonásokon.

A béreket én számoltam ki, mégpedig teljesítmény alapján. Lett is belőle cirkusz, a magasabb kategóriások (bérezési osztály és szakképzettség függvényében fel voltak háborodva, miért kapnak az alacsonyabb kategóriások többet. „Fiúk, ti ennyit végeztetek, ennyi pénz van rajta, ezt osztottam el köztetek kategória szerint. A másik külön kiscsoport ezt végezte, ennyi jár nekik. Feljelentettek az igazgatónál. Mikor elmagyaráztam neki, mi a helyzet, azt kérdezte: „És még ezeknek a tekerőknek adott ennyi pénzt?”. Én fenntartottam, hogy az embe-
reket a teljesítmény szerint kell fizetni. Pártdirektíva volt az ún. *globális akkord* (kollektív teljesítmény szerinti bérezés), én mindenképpen egyénre lebontva adtam, ha kellett öt kiscsoportot hoztam létre, s ha úgy hozta, sorshúzással döntöttünk, melyik munkálat melyik csoportnak jut, ha hasonlóak voltak és el tudták végezni. Ne mondhassák, hogy egyeseket jobban pártolok. Ha kellett, inkább néhány órával többet töltöttem a számolással, de az nekem hamar ment. Én általában hónap végén három óra előtt leadtam a teljes zárást, az anyagelszámolást és a munkabért, minden számlával együtt. Szóval elvégeztem az irodai munkát, felügyeltem szakmailag is. Előfordult: kiküldtek, mérjem fel, mi a teendő, a költségvetést jóváhagyattam az igazgatóval és a kuncsafttal, kezdődhetett a kivitelezés. A IAME udvarán kazánházat építettünk, mindenféle javítást elvégeztünk a cégen belül, felújítások, meszelés, festés, kémény és tetőjavítás. Kihívtak, megnéztem, elvégeztem a számítást, jóváhagyattam és elvégeztük.

- *Miért vitt csődbe minket az akkori rendszer?*

- Mert túlerőltették. Elveszett az egyéni tehetség, mindenkit bekényszerítettek az egyetlen akolba. Az *acord global*nál visszahúzóbb számárságot nem lehet kitalálni. Egyetlen eredménye az volt, hogy nem halt éhen senki, a minimálbért ki lehetett osztani mindenkinek, s a jobbaknak csak a maradékból jutott némi többlet.

- *A pártfőtökár teljesítményfokozó módszernek szánta.*

- Inkább hazudozás, hamisítás lett belőle. Ha csapatban mindenkit a közös teljesítmény szerint fizetek, akkor nem érdemes egyénileg többet nyújtani. Én azzal, hogy felosztottam őket kisebb csoportokra, versenyhelyzetet teremtettem. Hogy otthon ne szégyenkezzenek a keresete miatt, többet kellett dogoznia és nem élőködhetett a mások

B. Kovács András: Hogyan érett be a rendszerváltás? 135

nyakán. Akadt olyan munkásunk, aki soha ellent nem mondott, mindennap jelen volt és kétszer annyi bért vitt haza, mint amennyit elvégzett, mert igazságtalan volt a rendszer. Valaki mindig dolgozott helyette, ő addig magyarázott. Simulékony emberek, akik a munkát mindig kikerülik valamilyen szöveggel, főleg a nehezét. A kategória-vizsgán pontosan a simulékonyosságuk okán előnyben részesítették őket, magasabb volt a besorolásuk, mint amennyit érdemeltek. Én nem engedtem meg, hogy aki többet dolgozik, eredményesebben és szebben is, az kevesebbet vigyen haza, mint ez az illető. Ezt úgy lehetett elérni, hogy külön alcsoportba osztottam be. Meg volt az is engedve, hogy átkérezkedjék valaki az egyikből a másikba. A műveleteket kiosztottam hozzáértés szerint, a kályharakást például. A gázfűtés előtti pakura-fűtés idején a samott téglák annyira összeolvadtak, szinte üvegszámba mentek már, azokat évente újra kellett rakni. '88 decemberére végül már 23-an voltunk, gáz- és vízszerek, asztalosok, kőművesek, szobafestők és vasbetonszerelők, s egy családi házat kulcsrakészen fel tudtunk húzni.

AZ ELŐLÉPTETÉSEK TERHESSÉ VÁLHATNAK

– *Ez a december számodra fordulóponthoz jelentett? Nem a következő évi?*

– Azért '88 decembere, mert akkor Málnásfürdőre küldtek egy kőfaragó egységhez, hogy az épülő bukaresti Nagyház (*Casa Poporului*-nak nevezték, félbemaradt, utóbb fejezték be, és ma a parlament székel benne) kőburkolatát ott faragtassam ki magyarvistai fehér kőből. A kőfaragók egy része már nyugdíjas volt, őket visszahívták és a nyugdíjukat is folyósították. Volt egy kőfaragó szakember, a rajzot kitűnően értette, és a követ is nagyszerűen. Viszont nem volt megelégedve a havi 6 ezer lejcs jövedelmével.

– *Pedig az hatalmas pénz volt.*

– Az. A normák úgy voltak megállapítva, hogy a nyugdíjasok havi 10 ezer lej is vihettek haza. Miután az említett technikus lelépett, engem szemelt ki az igazgató, hogy megoldjam az irányítást. Nem volt véremlenben a kőfaragás, nem voltam művészlélek, nem érttem a kővekhez sem. Mindegy, megtanulható volt, mások is megtanulták. De én annyira hozzáöttem az építőcsoporthoz, amit én fejlesztettem fel

és jól éreztem magam benne, hogy nem akartam hagyni. Nem a pluszfeladat ellen volt kifogásom. Mondom: nem értek a kövekhez, nem akarok odamenni. „Mi az? Nem bírná ki azt a néhány órát?” Mondom: hogy igazítsak el olyanokat, ha egyszer nem értek hozzá? Úgy vélte, belejövök, s nem kell a régi munkámról sem lemondanom. Mondom: egy elvárásom van, ugyanazt a bért kapjam, mint az elődöm. Nem tudom, hogyan sikerült mások esetében, s nekem miért nem. Erre az igazgató: „Na, ha nem, keressen magának más munkahelyet. Ha nem megy, ahova küldöm, akkor elmehet.” Hiába magyaráztam neki: ne küldjön engem oda, ahol az emberek egy láda bort vesznek nekem és én egy láda sörrel sem tudom viszonzni.

Na jó, egy órára rá visszatértem a transfer (áthelyezési) kéréssel, áthelyezkedtem az IGO-hoz, a lakásgazdálkodási vállalathoz vagy közüzemekhez, a beruházási osztályra, ellenmérnöknek (diriginte.) Olosz Gergely, akkori főmérnök, későbbi igazgató, majd alprefektus, ismerősöm volt, jártam náluk cégügyekben, ő már korábban ajánlotta, ha nem tudok kijönni az igazgatómmal, ő tud nekem munkát adni. Mert voltak azért összetűzések, rögtön az első héten. M. bácsi – nyugodjék csendesesen – szeretett ünnepelni, és ezt észre is vettem rajta. Olyankor kicsit hangosabb volt, s ha valaki visszaszólt, még hangosabb. Mi már az első héten összeszólalkoztunk, mert kiküldött Kilyénbe. „Menjen és mérje ki az oxigényárat!” „Mi az a Kilyén, és mit keressek én ott?” „Na, itt ez a traktor, szállítja a motorinát, menjen azzal.” Felkapaszkodtam a kétkerekű pótkocsiba, megkerestem a főnököt. „Ott az a csapat, az dolgozik vele.” Hát azok a légkalapáccsal a régi betonplaccot furkálták. Oda kellett az új betonlapot beönteni. Közben megérkezik az igazgató: „Mi az, nincs még kész? Jöjjön ide, mit nem ért maga? Itt a rajz, ide jön három méterrel arrább a másik sor”. A cipője orrával húzott egy vonalat, lelépkedte a három métert, húzott még egy vonalat. „Na, megértette? Aztán holnap legyen beöntve.”

Én ezt viccnek vettem. Gyalog mentem vissza a céghez, vége volt a munkanapnak. Az emberek maradtak, törték a betont a légkalapáccsal. Másnap reggel leellenőriztem, az első két lyuk még talált nagyjából, de onnan arrafelé a vonalat nem a megfelelő helyre húzta, a harmadik lyuk rossz helyre került, s tovább sem talált semmi a rajzzal. Újramértük, kirajzoltuk, kitűztük, hol kell feltörni, hol ásni, s meghagytam, két nap alatt végezzék el. Másnap reggel meglát az igazgató s leteremt:

B. Kovács András: Hogyan érett be a rendszerváltás? 137

„Még nincs kész?!” Mondom: „nem is lesz”. „Mi az, hogy nem is lesz? Csaknem arra vár, hogy én csákányoljak ott?!” Harmadnap meglát: „Jöjjön bel!” S elkezd nekem kiabálni már a titkárságon. De üvölt – noha egy méterre állok tőle. S akkor jött belém egy merészség: „Várjon, igazgató úr egy kicsit!” Elmentem a folyosó végéig s visszaszóltam: „Folytathatja, mert innen is hallom!” Hát ebből szenzáció lett az irodások között. Egy páran hallották, s hamar elterjedt a híre: bemutatkozott az új fiú! „Mi az?” Mondom: „Vagy beszél velem rendesen, vagy... magának is megvan a végzettsége, beszéljünk emberi módra.” Rá vagy két hétre megint lemezre kerültem. Behívatott, még voltak ott vagy haton, az egységfelelősök. Mindenkit leteremtett, s mindenki bólogatott: meglesz, megoldjuk. Akkorra már én is sok mindent felszedtem, mert az első szembenállásom hozta az információkat, közlékenyebbek lettek az emberek. Annyi mindent megtudtam, hogy rengeteget. Lehet, a fele sem volt igaz, de jól informálnak számítottam. Miután mindenkit leteremtett, sorra kerültem én is. „Igazgató úr, én szépen megkérem, nekem többet ne kiabáljon. Velem beszéljen szépen, mert én is úgy akarok magával beszélni. Én megértem, hogy ezek az emberek eltűrik, hogy maga velük így beszéljen, lehet rászolgáltak, lehet nem. De kapnak érte legalább 3 ezer lejt. Én reggeltől délutánig dolgozom, időben és teljesítményben is talán annyit, és kapok 2100 lejt. Én *prémiumként* nem vagyok hajlandó eltérni a csúf beszédet.” Ezt követően egy darabig csend volt. Nem kockáztatott mások előtt még egy ilyen szembenállást. Aztán egy időben megint úgy jött neki, hogy belém kössön. De sokakat recsumozott. Ezeket különben békésebb időszakok követték. Utóbb nyugdíjazták. Egy hónapig együtt voltunk igazgatók a kilyéni Intercoopos időben, ahova magammal vittem pár munkatársat, mikor áthelyezkedtem oda. Nem volt, aki kézben tartsa őket, s vágytak is utánam. Jól összeszokott csapat lett.

ROHAMMUNKÁBAN PANELHÁZAT

– *Építésmérnökre sokfelé szükség volt, az építés volt a rendszer egyik kulcsszava...*

– *Átvett az ún. IGO (ma TEGA), azaz a városi közüzemek, melynek több alegysége volt, a csatornázást, a közműveket kezelte, a lakásgaz-*

dálkodás is oda tartozott, az állami tulajdonú lakásoké. És szintén ennek a felügyelete alatt folyt a lakásépítés is, ami akkor hatalmas méretetek öltött. A mi feladatunk volt ennek a szabályszerűségi követése. Folyt a Lenin, mai Olt negyed építése, a régi város valahol a Puskás Tivadar utcától befelé kezdődött. Négyen voltunk ellenmérnökök a beruházási osztályon. A várost négy övezetre osztották fel köztünk. Nem sok időt töltöttem az irodában, kezemben a kész tervrajzzal jártam a terepet és felügyeltem arra, hogy azt betartsák. A bontásra ítélt épületeket el kellett takarítani és a területet átadni az építőknek, utána követni az újak építését, el az átadásig. De nem úgy folyt, ahogy én szeretem, hogy ha valami észrevételem van, szólok: ezt igazítsd ki, hanem bürokratikusán. Az elvárt munkamódszer az volt, hogy kimegyünk, nem szólunk egy szót sem, hanem bent az irodában írunk egy levelet az igazgató nevében az építővállalatnak, hogy munkatársunk itt és itt ezt és ezt észlelte, legyen szíves, intézkedjen. Én ezt természetellenesnek tartottam, bár nyilván a felettesek fontossága ezzel kellő hangsúlyt kapott. Én azonban, ha szakmailag kívánnivalót találtam, rögtön szóltam: „Fiúk, két óra múlva visszajövök, ezt kiigazítva akarom találni”. Ha azt felelték, hogy a főnökük más utasítást adott, megbeszéltem. „Ha a ti főnökötök nem látta, én szólok, én látom.”

- *Mindenki magyar volt az IGO-nál?*

- Majdnem. Az igazgató mellett az irodában még ketten nem, egyik a beruházások gépeivel foglalkozott, a másik a titkárnő volt. Továbbá egy geológus volt szintén román. „Mozgalmás” állások voltak, helyismeretet igényeltek. Nem voltak túlfizetve. Többségük idevalósi, meg vásárhelyiek, szatmáriak, akik szívesen húzódtak ide. Mert ami állás otthon elfogyott, abból itt mi részesültünk. A munkamódszerem tehát ez volt: „Ki a főnök? Nézze, ezzel ne játszodjanak, mert én ezt akár húsz nap múlva is kivéstem, amikor az elszámolást alá akarják velünk íratni. Elvették, s ezért nem kapják meg a pénzt”. Rájöttek, ha észrevételem van, az nem kötekedés, hanem kimondottan szakmai bírálat. Görbén öntötték a betont, előfordult, hogy félreértették a rajzot, vasazási problémák adódtak. A Nemzeti Bank székhelyének készült épületen például kétféle erkélyt terveztek, az egyiket gerendával kellett alátámasztani, a másikat nem, s ennek megfelelően másképpen kellett

B. Kovács András: Hogyan érett be a rendszerváltás? 139

vasazni. Szóltam, másnapra ki volt javítva. Pár év múlva le is szakadhatott volna. Tervezésnél léteznek biztonsági együtthatók, ezek felül vannak biztosítva.

- *De te jónak tartod ezt a sok betonkockát egymás hegyén-hátán?*

- Az elgondolással van a baj. Túl sűrűn vannak egymás mellé lerakva. Az ember kis intimitásra, nyugalomra vágyik, nem juhok vagyunk, melyek az akolban egymást érik. De az történt, hogy sok helyen kis vályogházakból egyből panelházakba költöztették akkor a népet, és ezzel az emberek többnyire meg voltak elégedve. Amikor rám került a sor, én is örvendtem a kétszobás lakásnak, mert nem kellett kölcsönt felvennem az építkezéshez. Nem kellett megterhelnem a családot, évekig gürizni érte, hanem adták a kulcsot és költöztünk be. A lakbér ráadásul aprópénz volt, a fűtés sem került túl sokba. Persze, '85-től errefelé, mikor elvették a villanyt, meleg víz sem volt, nem működött a házban a lift, másként éreztünk. A negyedik emeleten kaptunk egy lakást az Állomás negyedben, egy nyolcemeletes „pengeházban”. A korábbi lakók a kultúrpalota mögötti káderdülőben vásároltak maguknak, s mikor mint frissen végzett családos kértem, rám esett a választás. De nem azonnal. Azt ígérték, pár hét alatt megoldódik, de nem úgy lett. A Puskás Tivadar szakliceummal szemben kaptam előbb egyetlen szobát a lányotthonban. Nem meséltem, harmadév után nősültem, otthonról, óvónő volt a feleségem, tíz állás közül választhatott, amikor ideköltöztünk.

- *Megfizethetetlen előny. Mit szenvedtetek volna Marosvásárhelyen vagy Kolozsváron, ha történetesen oda helyeznek?!*

- Tisztában voltam vele, mikor választottam. De hogy az ajánlat ennyire bőkezű lesz, arra azért nem számítottam. Elámultam, annyira segítőkész emberek fogadtak a tanfelügyelőségen is. Papír még sehol, de én már költöztettem a családot, s mire a kiutalást megadták, már kifestettem, rendbe raktam mindent. Másnap pakolták a vagon és költöztünk bútorostól, biciklistől. Ez négy hónappal a kihelyezésem után esett meg. S ha már ennyire visszamentem, elmesélném a második napi nagy sztorit. Meglepett, hogy itt magyar napilap jelenik meg, a *Megyei Tükör*, rögtön elolvastam a románnal együtt. Szilágy megyének egyetlen román nyelvű hetilapja volt csupán. Temesváron

mindennapi olvasója voltam az ottani *Szabad Szónak*. Az első napokban volt időm elég, azt sem tudták, hogyan szólítsanak, olyan hirtelen érkezettek voltunk. Végigolvasom az újságot, s az apróhirdetések egyikén felakadtam: *Szotyorban malacodzó gölye eladó*. Atyaúristen, magyarul van, de mit jelent? Egyetlen szót értettem, azt, hogy eladó. De hogyan kérdezzem meg, ebből nagy leégés lesz. Azt fogják mondani, nem is vagyok magyar, bemagoltam pár szót és köszönést. Kérdem: „Te Margitka, nektek van-e gölyétek?” „Micsoda! Hol te, a blokkban? Beszélsz hülyeségeket!” „Jó, jó, de azt nálatok hol tartják?” „Hát hol: a disznópajtában”. Ez már jó kapaszkodó volt. A malacodzó nyilván a malacból – ez a disznóval talál. Nálunk fiadzó koca, az irodalmi nyelvben vemhes anyasertés – ez megvan. „Így van?” „Így, így, amelyiknek malaca lesz. De honnan veszed te ezeket?” Mutatom a hirdetést. „Egyet árulj még el: szotyor, mi az? Táská? Necc?” „De mit nem értesz?” „Mit keres a gölye egy szotyorban?” „Te, Szotyor a szomszéd falu!” Kész kabaré, elő lehetett volna adni színpadon is, ugye.

No, de a második munkahelyem Sepsiszentgyörgyön... Nekem '89 tavaszán kiosztották az Olt utca alsó részét az ott építendő tömbházakkal, de előbb a bontást kellett elvégezni, állt ott ugyanis vagy húsz családi ház, amiket bontásra ítélték. Köztük szép ház is, olyan, melynek csak a kovácsoltvas kerítése egy vagyont ért. Az ecetgyártól a mostani uszodáig húzódó utca megmaradt, de a többit letarolták. A mai Grigore Bălan – Gál Sándor ezredes nevét kéne viselnie – sugárút melletti tömbök már álltak. A Nagy György utca maradt, de körbeépítették. Végig kellett azt is nézni, szenvedni, hogy a többiek megkapták a felszólítást, záros határidőn belül költözzenek ki, mert szanalják a házat. Nem volt egy felemelő érzés. '89 májusában–júniusában történt. Kiadták az ellenmérnököknek, találjunk valami megoldást, hogy felgyorsítsuk a folyamatot, mert nincs elég kapacitás rá, és az építővállalat is mással van elfoglalva. Kaptunk az IGO-tól egy csoportot, de az nem volt elég. Erre bejelentkeztünk egy páran, hogy délutáni műszakban besegítünk. Összeálltunk mérnökök az irodákból és a kisebb lakásokkal kezdtük, amiket könnyebb volt szétszedni, a nagyobbakat pedig délelőtt gépekkel több ember bontotta, s azok a hasznosítható anyagokat is be tudták a raktárba hordani. Mi délutánonként dolgoztunk, beállítottuk a traktor pótkocsiját az udvarokra, abba felraktuk az anyagot és megbeszéltük a traktoristával, reggel fél hétkor vigye be a telepre, ott

B. Kovács András: Hogyan érett be a rendszerváltás? 141

hamar lekapkodtuk, és héttől, jól leizzadva, nekiláttunk a mérnöki feladatoknak. Jól fizetett munka volt, gyorsan elvégeztük. Leszedtük a cserepeket csúszdával, le a szarvazatot, kiemeltük az ajtót-ablakot és utána lebontottuk a téglarészt.

- *Mi lett az anyaggal?*

- Újrahasznosításra szánták - egy részét.

- *Állítólag nagy lopás is folyt.*

- Folyt bizony. Emiatt támadt zúr. Az első házból Árkosra költözött ki a család egyik része, a másik kapott egy tömbházlakást bent a Leninben. Mikor beállítottunk átvenni a házat, a háziasszony összetette a kezét: még hagyjuk nála a kulcsokat, mert délután tudják csak lebontani a csempekályhát, amit annak ígérték, aki költözteti őket. S erre az irodavezető, aki még hintóval is járt egy időben, grófi allűröket engedve meg magának, rászólt: „Szó sem lehet róla, minden újrahasznosítható anyagot beviszünk a raktárba! József, hallotta? A kulcsot vegye el!” Ők eltávoztak, én maradtam a könnyező asszonnyal, aki sopánkodott: ő most szégyenben marad, honnan vegyen egy csempekályhát a sofőrnek? Én tudtam, a leltárban nem szerepelt a kályha, márpedig nekem azzal kellett elszámolnom, ami a leltárban szerepelt. Megkockáztattam hát, hogy a nőnek visszaadtam a kulcsot azzal, hogy hét előtt tíz perccel jövök érte, addig takarítsák el a kályhát. El is tűntették, hálálkodott nekem, kérdezte: mivel tartozik? Mondom: semmivel. Eltelik a nap, bontják a házat, s délben kérdi a főnök: „Átadták a házat?” Igen. „S hogy állnak, a csempekályhát hova vitték?” Nem tudtam hazudni. Mondom: valószínűleg volt pótkulcsuk, mert reggelre a csempekályha eltűnt. „Micsoda?! S megírta már a feljelentést? Hívjuk a milíciát”. Mondom: előbb nézzünk utána, mi történt. „Nem kell, biztosan a háziak vitték el, tegye meg a feljelentést.” Hát én nem tettem meg, hanem megkerestem az illetőket, hogy tudjanak róla: baj van a kályha miatt. „Jaj, maga is bajba került? Mit csináljunk?” Mondom: keressünk megoldást, jármű kellene, amivel a Bazalttól hibás csempéket hozunk és azt adjuk be a raktárba. Meg is ígérték. De valahogy elmaradt aznapról. Következő nap átvettünk egy másik házat, egy kétlakásos nagy épületet, magas kovácsoltvas kerítéssel, kitűnő minőségű, 1938-as cseréppel a tetején, egyetlen hibás sem benne.

Nekifognak a bontásnak. Abban négy vagy öt Pap Lehel-féle csempekályha állt, ő volt a gyár tulajdonosa az államosításkor. Almazöld, mogyorószínű, kék és vajszerű, gyönyörű csempek. Mind szerepeltek a leltáron. S kértem a fiúktól: „Hol vannak a csempekályhák, maguk szedték szét?” Nem. Kinyomoztam, ki volt. A négy kályha négy irányba ment el, egyiket megvásárolta valaki a valós ár törtrészéért persze, a másik három ilyen-olyan magas polcon levő személyhez került. Neveket nem mondok. De megírtam rögtön két levelet. Az egyikben arról számoltam be, hogy az első házból éjszaka eltűnt egy kályha, de értéke nincs, ráadásul azt másnap visszahozták, a második házból azonban ismeretlenek vitték el a kályhákat, egyetlen kivétellel, de ugyanazok szállították – kérem, a rendőrséget, nyomozza ki az ügyet. Aláírásra vittem együtt a kettőt. Lett belőle hatalmas üvöltözés, hogy „Mit képzelsz maga?!” Persze, a bennfentesek tudták, miről és kikről van szó. Ezzel a dolog elült. Én tudtam, én vagyok fölényben, mert akármikor szólhatok: elloptatok – mivel a leltárban is szerepelt. Aztán előfordult még, hogy olyan utasításokat adott nekem a főnök, amiket nem tudom, hol tanult. Egészen addig, amíg azt nem mondtam: „Ne haragudjon, de ezt én így és így oldom meg, mert a szakma így kéri és az így helyes. Nekem főnökként adhat utasításokat, de a szakmai tanácsoktól kíméljen meg.” Nyílt ellenségeskedés kezdődött, több hónapon át öt-tíz százalékos bérlevonással. Aki behízelegte magát, az prémiumokkal zárta a negyedévet, annak elég volt reggel mosolyogva bemenni a főnökhöz, hogy „Jaj, főnök, mondja meg nekem, hogy a kétszikű tojás hány szikű?” S „Jaj, főnök, hogy maga milyen nagyszerű szakember! Hiába, a tapasztalat megtanítja mindenre az embert. Mi összetanultunk minden hülyeséget az iskolában, de még ezt sem tudjuk.” Ez nagyjából így folyt. Májusra kiéleződött a helyzet, s mikor meglátták, hogy a délutáni négy órában többet keresünk napszámosként, mint a délelőtti nyolc óra alatt mérnökként, s a kettő együtt meghaladta az igazgató fizetését is, akkor tőlünk elvették azt a munkát. Négy vagy öt házat bontottunk le, jó pótlék volt, de leállították hat hét után.

Aztán jött a még szebb eset. Augusztus 23-án ünnepelni készült a párt és előtte mindenkitől elvárták, hogy jelentse: az ötéves tervet négy és fél év alatt teljesítette. Mi ebből kiestünk, beérték volna az évi tervvel. Jelentik az építők, hogy egy tömbház alapja az Olt utcában háromnegyed részben ki van ásva, a fele be is volt öntve, de nem tudták

B. Kovács András: Hogyan érett be a rendszerváltás? 143

befejezni, mert útjukat állta egy ház, amiből nem távozott még a lakó. Nem sürgettük, megértettük, valami gondja van. Akkor fordultak hozzám az építők: azt kellene ellenjegyezni, hogy megvan, az állt a papíron: *structura etaj trei*. Azaz a daru már a harmadik emeleten emeli be a paneleket. Mondom: „Fiúk, ne nehezteljenek rám, én új alkalmazott vagyok, nem ismertek, velem ilyesmi nem fordult még elő, nem írhatom alá. De ha a lakó a jövő héten kiköltözik, a házat lebontják, akkor a hét végére biztosan el tudom intézni, ha másként nem, önkéntesekkel kiásatom az alapokat és délig be is önthetitek...” A fiúk örvendtek neki, hogy nem kavarom össze, mert különben anyagot, fizetést kellett volna elkönyveljenek hamisan, s később hogyan bogozzák ki. A hamis állításokat mindennap újabbakkal kellett megtoldani. Szóval ők megkönnyebbültek, de azzal fordultak a főnökhöz, hogy én megtagadtam a kérés teljesítését. Hiányzott az összegből, máshonnan nem tudták előbúvárszkedni – vagy ki tudja? Engem elővett: „József, mit képzelsz magad? Ez utasítás!” Mondom: „Szálljon ki, nézze meg, s ha maga késznek látja, akkor vagy az én látásommal van baj, vagy a magáéval.” „Én nem megyek sehova. Tudom, magával nem lehet szót érteni, megyünk az igazgatóhoz!” Berángat az igazgatóhoz. Az: „Măi, inginere, dar dumneata nu înțelegeți? Asta-i sarcină de partid!” (Te, mérnököske, nem érted, ez pártutasítás!) Nekem több se kellett: „Domnu’ director, dacă e sarcină de partid, rezolvați cu partidul, lăsați-mă pe mine în pace!” (Igazgató úr, ha pártfeladat, oldják meg a párttal, engem pedig hagyjanak békén!) S azzal kijöttem. Én nem voltam párttag, oldják meg pártvonalon. Nem az én feladatom. Fel mertem vállalni, ami nincs meg, az nincs meg, nem félttem a következményektől. Ha kirúgnak egyik helyen, megélek a másikon. Megéltam volna a délutáni maszekolásból is. Visszajött a közvetlen főnököm azzal: „Ha maga nem érti, megérti más.” „Semmi gond!” – mondtam. „Na, majd még beszélünk arról, hogy gond vagy nem gond! Úgy kirúgjuk magát, lába sem éri a földet.” Ez számomra nem jelentett volna nagy tragédiát, igazság szerint nem szerettem, amolyan lógásfélének, semmittevésnek tartottam, amit ott csináltunk. Én munkára szerettem volna fogni a munkatársakat, a szakmai tudásomat valóban hasznosítani – nem egyebet. Ráadásul az ilyen főnököket ki nem állhattam. S mindent megtettem, hogy ők se érezzenek másképpen velem szemben.

EGY MOZGÉKONYABB ÉPÍTŐCÉG TÉESZ TULAJDONBAN

Volt egy ajánlatom már azelőttől a kilyéni Intercooptól, a szövetkezeti társulástól, ahol Muzsi Károly volt az igazgató. Ajánlották, vele álljak szóba. (2017-ben baleset áldozata lett, a vonat elütötte a traktort és az utánfutót, amiben ültek, és heten haltak meg.) Ő mondta nekem: „Nézze, mérnök úr, tőlem most megy el az egyik építőmester, akinek két építő- és egy festőcsoportja van, de magának egyéb feladatot is adnánk, ha beállna, mert mérnökünk nincs.” Miket építettek? Különféle szerkezetű istállókat, dolgoztak a tejgyárnak, amely szintén az élelmiszeripari minisztériumnak volt alárendelve, és nagyon sok faházikót gyártottak turisztikai vállalatoknak és pionírtáborok részére. Nahát, ez tetszett nekem, építőcég, vagy 60-70 ember, mindenféle szakma, ács, asztalos, lakatos, kőműves, festő. Még egy almérnök volt főmérnöki státusban, ő volt a román fiú. Engem felvettek a mesteri állásra, az igazgató, főmérnök, főkönyvelő után én lettem a negyedik. Nagyon hamar megismerkedtem az emberekkel, átvettem a csoportokat szeptember 1-től. Mikor az áthelyezési kérésemet bevitettem, még egyszer felbosszantottam jól a főnökömet. „Én megmondtam magának, hogy eltakarítjuk innen.” „Miért? Talán elengednének?” „El hát!” „Ha hozok egy transferkérést, aláírja?” „Alá hát!” Voltak még vagy négyen az irodában. „Nos, akkor itt van, tessék!” Szégyellt visszakozni, mert a látszatra azért vigyázott. Én pedig mentem tovább. Már azelőtt megbeszéltem Olosszal, a főmérnökkel. „Nézze, József, én hallottam, nem jön ki Pistával. Nagyfejű mind a kettő. Megértem. Ha el akar menni, köszönöm, hogy eddig itt volt. A hónapot még vigye végig, a leltárt és hónapzárást csinálja meg, és mehet.” Megígértem, betartottam. Persze a munkakönyvet nem kaptam ki elsején, mert az elvtársnak mindenféle elvárása volt. Semmit nem bíztak rám, semmi nem volt a leltáromon – de neki azt a semmit vissza kellett venni.

- Nos, lekerültem Kilyénbe, megtetszett és belejöttem. Egyik csoportom a tejgyárnál dolgozott – mi kefert megittattak velünk ott! –, a másik Nagyborosnyón épített egy téeszistállót. A harmadik egy iskolában szobafestett. 29 éves voltam, jól mentek a dolgok, csillogtam valósággal. Úgy belejöttem a tennivalókba, olyan gyorsan elvégeztem az előzetes felméréseket, állítottam össze a dokumentációt, hogy olyat ott még nem láttak. De egy nap hívat az igazgató: „Mérnök úr,

B. Kovács András: Hogyan érett be a rendszerváltás? 145

intézkedjék hamar! Feküdjön be egy kórházba! Szerezzen valami orvosi papírt!” „De miért, igazgató úr?” „Magát el akarják vinni a Duna-csatornához...”

– *A Bukarest–Duna-csatorna épült éppen. Ezt ugyan ki intézte?*

– Rájöttem utólag, az ajánlás az IGO-tól érkezett még korábbról, de akkor vették elő. S mivel ott már nem találtak, megkerestek az új helyen. Az igazgató, hogy: bújjak ki valahogyan. „Én úgysem megyek!” „Én örvendek, hogy itt van és annak is, ahogy végzi a dolgát, de én ezeknek nem tudok visszafeleselni!” Mondom: „Ne intézkedjen, igazgató úr!” Igazság szerint, vele sikerült jól kijönnöm. „Nézze, ez kéne, az kéne, intézze, mérnök úr! Én megmondom magának: én pártaktivistaként lettem igazgató, én sok mindent megtanultam, az élet rávisz, az építésben is láttam eleget, de itt maga a szakember. Úgyhogy maga oldja meg ezeket a problémákat.”

– *Én is azokat a főszerkesztőket szerettem, akik belátták, én a magam pászmáján jobban értek az újságíráshoz.*

– Ez nekem olyan jólesett! Kitűnő volt, ennél jobbat el sem tudtam volna képzelni. Nem jött, hogy elhiggyem, mert mondogatták róla: ő „kollektivizált” is annak idején, és nem tudom, miket művelt – de én aszerint tudok valakit megítélni, hozzám hogyan viszonyul. Csak az elismerés hangján tudok róla beszélni, már csak azért is, amilyen szintre helyezte magát, elismerve, hogy akinek képzettsége van, az a szakember, oldjam hát meg én, s nem ő, a pártaktivista. Ilyet nem tudom, lehetett-e hangosan kimondani abban a világban.

– *Közeledett a történelmi váltás, magam is találkoztam hasonló pártaktivistákkal. Bár kevesen maradtak akkorra, a hozzá nem értésük megébehiáltó volt, de akadt, aki ráértett az idők szavára.*

– No, de leadta a vészjelzést, intézkedjek. Az elődöm különben azért is köszönt le, befeküdt a kórházba, mert őt is el akarták vinni. Ajánlották, nem lehet másképp, be kell utaltassam magam, amíg valaki mást vesznek elő. No, de én nem tettem. Valamelyik következő napon azt mondja a kapus: „Főnök úr, maradna egy percre itt, amíg hátrafutok az illemhelyre?”. „Jó, menjen”. Érkezik egy ARO terepjáró, a sofőr leereszti az ablakot: „Bálint mérnököt hol kapom? A megyétől

küldtek.” „Kiment valahova terepre. Talán Borosnyóra, mert most indul a vonatja.” Ritkán teszem, de néha ilyesmihez kell folyamodni. Rájöttem, vadásznak rám. Vártak rám érkezéskor, nem jöttem. Másnap kérdi az igazgató: „Megkapták?” „Meg, de én elküldtem őket, mert nem ismertek”. „Intézett-e valamit?” „Próbálkoztam, de hova menjek, nem akarok elbújni.” Másnap szól a telefon, az igazgatóval közlik, tartson ott, jönnek értem. Felvittek az építészeti felügyelőségre, ott próbáltak meggyőzni, menni kell, nem lehet megúszni, mások is voltak, ki lehet bírni. Mondom: „Ember, értse meg, én nem vagyok hajlandó!” Három hónapos ideiglenes áthelyezés, ún. *detaşare* volt különben. Erre felvittek Inceu elvtárshoz, aki előbb szép szóval kezdte: „Măi, întelege, nu-i aşa de rău! Aţiţea sunt! Şi se câştigă bine!” (Értsd meg, nem annyira rossz. És annyian vannak. Jól lehet keresni is.) Ráadásul minden héten haza lehet jönni, szabad a hétvége. Nem árt a karrieremnek sem, beírják, nagy fizetéssel és jó beosztásban dolgoztam a Bukarest–Duna-csatorna építésén. Mondom: „Jóember, van magának két fia, miért nem az ő javukat akarja? Hagyjanak nekem békét, én most kezdtem az új munkahelyemen, jól érzem itt magam, kisgyermek vár otthon, úton van a második, rokonom, aki segítsen, nincs a városban, nem mehetek!” „Nos, kapsz három napot, vagy jelentkezel az argeşi brigádnál, vagy a munkaszerződésed felbontják, fel a feleségedét is, s a lakást elveszik tőled, mert nem a sajátodban laksz, s akkor mehetsz kifelé a megyéből.”

A FÁRAÓ-SZOCIALIZMUS ÉPÍTŐTELEPÉN

Megkaptam az ultimátumot: vagy jelentkezem, vagy tűnés a megyéből családotól, mert nincs többé rám szükség. Hazamentem, hogy otthon meghányjuk-vessük a dolgot, nem voltam én olyan, aki hamar beadja a derekát. Mérlegeltük, mit tegyünk, ha állás nélkül maradunk. Volt ugyan hova hazatérnünk Szilágycsehben, de ha utánunk szólnak, munkát is nehezebben találunk. Jött egy mentő gondolatom. Lemegyek a csatornához, ahol a Kovászna megyei brigádban munkapont felelősi beosztás várt rám – tehát nem lapátolnom kellett, komoly beosztás, sok ember munkájának az irányítása –, bár még nem tudtam, miből is áll. Úgy számoltam, lemegyek és vagyok én olyan tehetséges, hogy két hét alatt ott az idegeire megyek az egész vezérkarnak, s ezek Rab elvtársnak majd panaszt tesznek, hogy engem onnan minél előbb

B. Kovács András: Hogyan érett be a rendszerváltás? 147

takarítson el. Mások, a főnök, a helyettes, a párttitkár autóval mentek, én megérdeklődtem, honnan indulnak a többiek, s az októberi hónapot azzal kezdtem, hogy bejelentkeztem én is abba a dubába, amely az itteni dolgozókat szállította hétfőnként oda, s pénteken vagy szombaton vissza. A csatorna a fővárostól a Dunáig negyvenöt kilométeres lett volna, ebből öt kilométert a katonaságnak szabtak ki, a többi negyvenet szétesztották a megyék között. Egy része ásott csatorna lett volna, egy részét az Argeş folyó medrének mélyítése és a víz felduzzasztása révén tették volna üzemképesé.

- Jártam ott, úgy tűnt, sok elkészült belőle.

- Helyenként valóban. Minden megye dolgozott, az egyik végében már emelkedett a gát, sőt volt, ahol az úttestet is építették rajta, mi több, már dolgozgattak a kikötőkön is – és minden félbemaradt. A másik vége a szakasznak még sehol, csak a patakmeder, bár az árvízvédelmi földgátakat már feltúrták, mert a szállításnak szabad átjárást kellett nyitni. Rá két évre megnéztem, ha folytatni szeretnék, alighanem előlről kellene kezdeni.

Nos, megérkeztem, már vártak rám, akik a hétvégét is ott töltötték, s számítottak rám, vágytak egy új arcra, hogy ne unatkozzanak. Nos, kivel kezdjem? Olyan kedvesen fogadtak, tényleg látszott rajtuk, mennyire örvendenek, hogy megkönnyítem a munkájukat. A főnök Mirel Petre volt, a megyei néptanács vízügyi igazgatója talán. A megyei brigád száz körüli tagból állt. Gépészek, sok sofőr, topósok, személyzeti és technikai kérdésekkel foglalkozók, például Imre Gyuszi, aki a kataszteri hivatalnál dogozott (OCOT), Varga Feri, a főnökhelyettes az útügytől, a 2008-as ún. „gengszterváltásig” ő volt az útügyi igazgató Nemes Imre után, de aztán kisépettek mindenkit, mert ennek az új „dicső korszaknak kezes bárányok kellettnek, nem szakemberek. Nos, megismerkedtünk. Mindenki üdvözölt, hozták a frissen főzött kajszibarack-pálinkát a szomszéd faluból, ahol már október elejére kiforrott a vörösbor, sötétszínű, mint a tinta, sütötték a flekkent – azzal vártak. Na, a tervem dugába dőlt, nem tölthettem ki rajtuk a bosszúmat. Jó volt az idő is, kedves a fogadtatás, elmondták, milyen előnyökkel jár azon túl, hogy az embernek rosszulesik, hogy milyen módon jutott oda. Pénz, az több mint kétszer annyi járt, mint itthon. Az IGO-nál 2600 lejes fizetésem volt, melyből lefaragtak hol 5, hol 10 százalékot, s itt

kaptam 6000-et – bejött a hatezres elvárásom kilenc hónap után. És utólag még 20 százalékos garanciapénz, amit bizonyos idő után folyósítottak. Ugyanis akkoriban 80 százalékot kézhez kaptunk, ez volt a 6000, és utána még minden hónapban kaptunk 1200-1300 lejt, amit utólag adtak ki. Egy jó bog pénzt kaptam a hazatértem után. Nos, ez nagyjából ötnapi munkából állt, hamar beletanultam, igazgatás, papírmunka, kinti ellenőrzés, szervezés. Este papírmunka, nappal kint, eltöltöttem vele az egész időt. Még egy kis tévészerelésre is futotta, valami világbajnoksági selejtezők folytak, vagy EU-kupa, emlékszem, Bálint is játszott.

– *Politikai selejtező folyt a világpolitikában, testvér!*

– A bolgár tévét néztük a legtöbbit, figyeltük, hogyan váltották le Honecker pártfőtitkárt a keletnémeteknél, végül magát Zsivkovot a bolgároknál. November 29-én volt a születésnapom, persze pártkongresszust szerveztek rá, a XIV-et, vártuk, hogy tán az is leváltáshoz vezet.

– *Folyt a szóbeszéd róla?*

– Ezeket az embereket nem nagyon érdekelte. Jól fogadtak, de annyi. Jó néhányuk persze hasonló módon került oda, mint én. Talán a főnököt leszámítva, aki nemigen ellenkezhetett, de úriember volt és felkészült szakember. Jóságából nem sok jöhetett, inkább hasonló „pártajánlással”, mint én. A dolgozók közül a sofőrök váltásban dolgoztak, tehát szinte mindenkire sor került mind a buszosoktól, mind a bányavállalatoktól és az erdőkitermeléstől. Ők havonta váltották egymást, s egy pár megszerette a fizetés miatt, meg hogy szabadult az otthoni kööttségektől, s ezért vállalta mások helyett is. Hol laktunk? Barakkokban, hat ágyra négyen voltunk. Volt egy melegítőkályha, ami fával működött, villany volt, a klubban televízió. Volt egy kázinó, ahol felváltva főzöttek szakácsok, pincérek a vendéglőktől. Olyan pincérszakács is volt, aki kétféle ételt tudott, azt ettük, amíg meg nem untuk és főztünk magunk is. Én tudtam főzni, egy darab húst be lehetett szerezni. El volt látva a tábor ilyesmikkel, mindig hoztunk haza 1-2 rúd szalámit, ami itthon kincsszámba ment. Ott sokan robotoltunk, legalább négyezren plusz a katonaság.

B. Kovács András: Hogyan érett be a rendszerváltás? 149

A munka abból állt, hogy a mederből a kavicsot kiszedtük, egy dombról, ahol bányászták, az agyagot hordták és terítették szét, hengerelték, locsolták a földgáton, aztán a kavicselvezetőt hordták egy közeli állomásról és szórták kétoldalt. Tehát rengeteg kavicsot és agyagot szállítottak. Azaz kiásták előbb a medret, a vízhatlan agyagot rétegenként fektették vagy kilenc méter magasságban a parti szinttől, nem a meder aljától.

Néhány hét után oda jutottam, hogy felajánlották, maradnék-e hét végére, mert olyankor nem volt rend, duhajkodtak is egyesek. Szombaton és vasárnap is folyt a munka, bár nem volt kötelező. Norma szerint folyt, előírányozott mutatós számok szerint.

– *A megye a maga szakaszát mennyi idő alatt fejezte volna be?*

– További egy-két év alatt biztosan. Nos, felajánlották, s én szívesen maradtam szombat-vasárnap, mikor a főnökség elment, s hétfőn visszaérkezésükkor én távoztam pár napra és pénteken vagy szombaton láttak viszont. Általában tíz napig maradtam, két hétvégen is, s utána egy hetet itthon töltöttem. Nagyon bevált, mert a hétvégeken többet végeztünk, mint eddig, nagyon jól ki lehetett ezekkel az úgymond nehéz fiúkkal jönni, mert megértettem velük, ha már itt vagytok, nem mindegy, kerestek-e pénzt, vagy sem. A feltételek is megvoltak hozzá. Egy munkás a 4000-et simán megkereste, de volt olyan gépész, aki 10 000 fölött keresett állandóan. Többet, mint mi. Az exkavátoros, a hengeres. A sofőrök ahányat fordultak, aszerint kaptak. Szombat-vasárnap egy kis bónuszt is nyújtottunk, a tizenegyedik után odaírtuk a tizenkettediket is. Én így honoráltam a vasárnapi munkát. Vasárnapi emelt díj nem volt, én vezettem be a progresszív normát. Később alkalmaztam másutt is. Ennél jobb stimulens nem kellett. Azelőtt egy vasárnap 5-6-ot fordultak, mikor én átvettem, ez felment 15-16-ra, ezért írtunk be 18-at. Arra vigyáztak, össze ne törjék a kocsit, de azért rakják meg rendesen, hogy emelkedjék a gát. A szomszéd megye alig állt jobban nálunk, pedig kétszer annyian voltak.

Szóval építettük a gátat, közben végignéztük, hogyan váltják le sorra a kommunista vezetőket Európában, néztük a focimeccseket. Lám csak, mondtam, még a foci sem nélkülözhet egy Bálintot vagy egy Jóskát, mert olyan is volt. Kedélyesen folyt a viccelődés, a tévével, rádióval oldottuk az egyhangúságot, munka után kártyáztunk. Volt, aki az

alkoholt jobban szerette, az meg is ihatta, mert a szomszéd falut kiürítettük, a magántermelők, ami barackpálinkát főztek, abból már novemberben kifogytak. Az frissen főzött, zamatos kajszibarack-pálinka volt. A vörösbor is éppen kiforrt, szerencsére melegebb volt az idő. Utána kezdtek felönteni vízzel, abból már nem kértem. Nagyjából rendezett körülmények közt dolgoztunk vagy dagasztottuk eső idején a sarat, így léptünk be a decemberbe, túl a pártkongresszuson, melyen semmi változás nem történt. Akkor jósoltam meg, hogy ez csak azt jelentheti, nálunk nem fog ennyire békésen lefolyni a váltás. Ráéreztem. Hozzá kell tennem, hogy amikor '86 januárjában költöztünk, s hoztuk az esküvőről megmaradt bort és pálinkát, s amikor itt a költöztetőket abból megkínáltam, aztán márciusban József napkor is, úgy döntöttem, egy-egy litert elteszek a kamra sarkába arra az alkalomra, amikor „Ceaușescut meglövik”. Erről sepsiszentgyörgyi barátaim tanúskodhatnak, akik jelentkeztek is december 27-én, hogy megvan-e még az ő részük, mert megígértem.

FORRÓSODIK A HELYZET

Csodálatos dolgok is történtek. Vártam, talán mégis lesz valami. Esténként hallgattam a nagyvilág híreit. December 17-én este – esténként még a Kossuth rádió is bejött a középhullámon – a *Krónikában* azzal kezdik, hogy Temesváron sok ezer ember vette körül a református parókiát, mert el akarják hurcolni Tőkés Lászlót. A jel-szavak: *Le Ceaușescuval!* És a többi. Éreztem, az izgalomtól meg se tudok mozdulni. Mondták tovább a híreket, majd visszatértek az elsőre. Addig moccanni sem tudtam, pedig ki akartam szaladni a főnökségi barakkból, hívni a többieket a klubból, hallgassák. Vasárnap este volt, részletesen kifejtették, mi történt. Hogy nemcsak a reformátusok, hanem más vallásúak és nemzetiségűek is odagyűltek, nagy a tömeg, és nem tágítanak onnan. Beszaladtam a klubba, ahol tévéztek a többiek, és mondom: „Fiúk, lejárt!” „Mi járt le?” Mondom: „Csomagoljatok, megyünk haza! Kitért itt is a ribillió. Megállás nem lesz. Reggel mindenki kivezeti a mederből a gépeket, a töltésről is lehozza, ide be az udvarba, csomagolunk össze, megyünk haza.” Aznap este én helyettesítettem a főnökséget.

B. Kovács András: Hogyan érett be a rendszerváltás? 151

- *Ceașescu még látogatáson volt Iránban.*

- Nem tudtam róla, másnap már a Szabad Európát hallgattuk. Mondom: megyünk haza és ideküldjük magunk helyett azokat, akik minket ideküldtek. Hadd fejezzék be ők! No, ez nem valósult meg. De a fiúk reggel kiszedték a gépeket, mindenki csomagolt, voltunk vagy 60-70-en. A szomszédok? Nem foglakoztunk velük. A fülem egész nap a rádión volt. Ki volt téve két készülék, mindenki hallja. Mellettünk a konstancaiak dolgozgattak, túloldalt a bákóiak. Nem tárgyaltam velük, nagy izgalomban voltam. Nem távolodtam el a rádió mellől, hozták a gépeket. Leltározták, mennyi a motorina stb. Rendet hagyjunk magunk mögött. Két székre barakkok közé kiteve a két rádió, egyikken a magyar Szabad Európa Rádió adása ment, a másikon a román. Óránként olvasták be a híreket, kihangosítva. „Temesváron már lőnek!” Befut délután a főnökség, nézik, mi folyik itt.

- *Még egy hét lett volna hátra.*

- Csak négy vagy öt nap. Én fellármáztam mindenkit, hogy változik a világ. Este fél tizenkettőkor volt ez a beszélgetés. „Mi ez?” – kérdik. Mondom: „Biztosan hallották, Temesvár, tüntetés. Nemsokára úgyis karácsony, készülődünk haza, de itt addig még lesz valami.” „Mi lesz?” Semmit nem tudtak ők. Rab elvtársnál voltak eligazításon aznap reggel, a hétfő mindig azzal kezdődött, s utána elindultak.

- *Dehogynem tudták! Mindenki a Szabad Európát hallgatta.*

- Ők nem. Aki olyan magas beosztású volt és önként vállalta, az nem hallgatta. Mondom: „Nem hallották, mi van Temesváron?” „Mi van Temesváron?” „Nos, hallgassák a rádiót, mondom, én közöltem a fiúkkal, jön a rossz idő, a normát már teljesítettük, indulunk. De ha a főnökség máshogy gondolja, adjon ki más parancsot.” Azt felelte: ő nem. Nem rossz gondolat az enyém. Dolgoztunk eleget. Lesz, ami lesz. Így Mirel Petre. A párttitkár meghúzódott a háttérben, egy szót sem szólt. Lehet többet tudott.

- *Jóska, úgy elvittek volna téged, ha másképp sül el!*

- Elvittek volna az elsők között. Ha nem jön a 22-e, a menekülés napja. De még nincs vége. Kihoztuk a gépeket 18-a estére, de még nem indultunk el. A főnökség estére érkezett meg és akkor szembesült a

helyzettel. Na, mi történjen? Nyugi, itt az autó, végigmegyünk a parton és megnézzük, mit tesznek mások. Végighajtottunk. Volt, aki piszmogott, mások dolgozgattak. Felmentünk a Temes megyeiekig. Ott nem beszélt senki, de mindenki kovácsolt. A betonvasakat hegyezték és készültek felhegeszteni a 16 tonnás teherautók elejére. Ezek így készültek haza. Na, mondom, csak lesz valami. Közben hallottuk, Temesváron lőnek, és bejátszották a felvételeket. Na, mondom: „Megyünk-e haza?” Hát nem... nem... nem... Egész nap győzködtem őket, hiába. 19-én eldöntöttük az egyik sofőrrel, hogy ő jön. Elkötöttük az egyik 16 tonnást, ő vezet, én pedig készültem a szöveggel, ha bárhol megállíthattak volna. Éreztem, valakinek el kell indulnia. Benkő Ferencnek hívták, az útügynél dolgozott. Végül 20-án a délelőtti órákban indultunk el. Bukarestet Buftea felé kikerültük, estére értünk haza, nyolc órára léptem be a lakásba. Nekem amúgy 30-án telt volna le az időm. De karácsonykor már úgysem lettem volna ott. Újév előtt pedig mindenkit hazaengedtek volna szabadságra. Hazaérkeztem, a szomszédból felhívtam őket: „Fiúk, milicista van elég az úton, de senki meg nem állított, meg nem kérdezte, hova megyünk.” Pedig ötös csapatokban álltak az útkereszteződésekben.

A REMÉLT HIHETETLEN VALÓRA VÁLÍK

- *De miért vállaltad a kockázatot? Ha ott maradsz, akkor is megdől a rendszer.*

- Hát honnan tudjam én, mi következik be. Otthon akartam lenni. Másnap 21-e, csend mindenütt. Néhány ismerőssel összesúgtunk: Temesvár... Én a három és fél éves fiamnak beszámolót tartottam, magyaráztam, Temesváron mi történik. Lementem a munkahelyemre. Semmi. Én különben minden 21-én visszajártam oda és megcsináltam a csoportjaimnak a hónapzárást. Úgy osztattam be magam, aznap legyen szabad. Körbejártam a munkapontokat, magcsináltam az elszámolást, fizetést számoltam és kibogoztam az anyagfogyasztást. Engem nem kellett senkinek helyettesítenie. Tettem ezt ingyen és bérmentve.

- *A szentgyörgyi nagyüzemekben már szervezték a másnapi tüntetést, mely a pártbizottság bevételeivel zárult.*

- Arról nem tudtam. De a fiamnak elmagyaráztam, hogy miért hallgatom a rádiót. Hogy Temesváron még a kisgyermeket is lelövik,

B. Kovács András: Hogyan érett be a rendszerváltás? 153

olyan nagy ott a baj. Mintha felnőttekből álló hallgatóságom lett volna, úgy magyaráztam a kicsi gyermeknek. Meg volt nagyon lepődve, és látszott rajta a szorongás, hogy nagy lehet a baj, ha én így beszélek hozzá. Délután 4-5 óra felé kimentem helyi hírekért. Összefutottam egy ismerősömmel: „Te, most mutatták a televízióban, a nagygyűlésen kifütyülték Ceaușescut, zűrzavar, pfujjogás támadt” stb. Azt osztottuk, itt a vég, csak csatlakozna a többi város is.

– *Te nem láttad?*

– A mi televíziónk két éve nem működött, valami hatvanas években gyártott, az első román összeszerelésű márka lehetett. Keresztapámtól kaptam ajándékba, azt bütyköltük, Temesvárt is megjárta velem, az újvidéki adást nagyszerűen behozta, s ha jó idő volt, a budapesti 1-es és 2-es adást is felváltva: jó időben az 1-est, borús időben a 2-est. De messze gyengébben, mint otthon. Azóta jó párszor láttam a nevezetes balkonjelenetet a kifütyülttel. Nagy izgalomban voltunk, de készültünk haza Szilágycsehbe. Volt egy olyan megérzésem, ha itt összeszedik az embereket, biztosan keresni fognak engem is. Még annyit: az én 20-i telefonálásomra 21-re hazajött az utolsó bajtárs is a csatornától. Reggel nyolcra itthon voltak a szentgyörgyiek mind. Összefutottam velük 21-én reggel. Délután kaptam a hírt, hogy pfujjogtak, fütyültek az emberek, megrázták a kamerát is, és dőlt minden. Aznap közben arra készültünk, hogy másnap kora reggel indulunk haza Szilágycsehbe.

– *Bukarestben utcai harcok kezdődtek.*

– Arról nem tudtam. „Reggel indulunk”. A kocsit ’88 tavaszán vettem, azelőtt néhány nappal vizsgáztam, a jogosítvány még nem is volt a kezemben, a két időpont között hamar meg is vettem egy használt autót, alig 1000 lejjel olcsóbban, mint egy újat. Nyolcéves volt, de szinte annyiba került, mint egy új. 22-én reggel elszaladtam a feltöltött akkumulátorért, kilenckor reggeliztünk. Enyhe idő volt végig, annyira, hogy még a csatornánál 17-én a barakkok között a szabadban mosakodtam. Plusz 17 fok lehetett. Nyitva volt a konyhaablak, se tévé, se rádió nem működött. S hallok valami morajlást, kiabálást, egyre erősödik. Honnan jön. Nyitom az ablakot, hát a menet eleje akkor ért a hídra, s mivel az Olt felé nyílt az ablak, jól láthattam. Rengeteg ember. Hamar ugrom, húzom a bakancsomat. Szalad a feleségem:

„Hova méysz?” „Hát megyek én is, nem hallod, mit kiabálnak?” „Neked elment az eszed, neked gyermeked van”, s nem tudom, mi. „Mit képzelsz: azok mind gyermektelenek?” A fiam annyit mondott: „Menjél édesapa, ne hagyd magad!” A három és fél éves gyermek ezzel búcsúzott. Én ki az ajtón, otthagya a kocsit csomagostól. A felvonuló tömeg túl volt a hídon, beálltam a végére. Igyekeztem kicsit előrébb kerülni, ne legyek a csellengők között. Éreztem, reszketnek a térdeim az izgalomtól. Nem a félelemtől, azt nem éreztem. Az izgalom, hogy csak megértük! Hogy kivonultak az emberek! Ki merik nyitni a szájukat! El mertek indulni!

– *Én is végignéztem, a sok magyar románul kiabált...*

– Nem csak románul. Felváltva ment, és az *Éljen Tőkés László!* volt minden második jelszó. Komolyan, tanúsíthatom. A gyárakból jöttek, nem ismertem őket, életemben nem jártam az IMASA-ban, IAME-ban, nem volt arra dolgom. Mit skandáltak? *Jos Ceaușescu! Azi în Timișoara, mâine în toată țara!* (Le Ceaușescuval! Ma Temesváron, holnap az egész országban!) És éljeneztek Tőkés Lászlót. Lassan előrébb jutottam, a közepe táján jártam már. A hangszórós autó elöl haladt, akkora volt a távolság és olyan erős a morajlás, hogy alig lehetett kivenni, mit mond. De Tőkés éltetése olyan érzéssel töltött el! Én a lázadó temesvári papról, aki levelet írt és szerepelt Chrudinák Alajos műsorában, már a nyár folyamán hallottam, a kicsempészett interjúról is. Aztán betértünk a textilgyár felé, végig a Bălcescu utcán: *Gyertek velünk!* Ki az IGO előtt és néhányan be a hátsó gyárkapun, keresztülmentünk a textilgyáron, számomra gyárlátogatás is volt, életemben először. A textilesek is csatlakoztak, közben a dohánygyár felől is érkeztek. Tehát egy nagyon okosan megszervezett felvonulás volt, a legelégedetlenebbek indultak, az IMASA-sok és bútorgyáriak előbb, mert azok fizetése valahol a 65 és a 75 százalék körül mozgott, a szomszédos műanyaggyáriakat még gyengébben fizették. Gondolom, az IAME-ban is voltak elegenden értelmesek, akik várták már a változást.

– *Ott bezárták a kapukat.*

– De jöttek a Bazalttól is, találkoztam a régi munkatársakkal, egyikük máig jó barát, egymás mellett mentünk attól kezdve. Az a nyugaltság, ami akkor elfogott: *most már elindult végre, és a nép tengere elnyom*

B. Kovács András: Hogyan érett be a rendszerváltás? 155

minden ellenállást! Ha már Szentgyörgyön is ez történik, akkor ezt már nem állítja meg senki! Nem tudtuk, másutt mi történik, a hírek még nem érkeztek, de az erő érzete töltött el. Átjöttünk a park előtt, közeleedtünk a színház felé. Nekem az tűnt fel, hogy sokan sétálnak az utcán s csak nézelődnek, köztük ismerős arc is akadt, beazonosítottam. *Veniți cu noi! Gyertek velünk!* Ezt mi kiabáltuk, egy-egy beállt, de mások nem, néztek, mint a moziban, lézengtek. Akadt, aki jegyzetelt, írt valamit. Kereste volna az ismerősöket? Nem tudom, így maradt meg bennem. Néztek és megint odanéztek, mintha számoltak volna. Mind ezt a járdáról. S mi benne az érdekes? Ismerős figura, de nem tudom, hova tegyem. Beértünk a pártszékház elé, a hadsereg csapatszállító teherautói körbeállítva, előttük fegyveres katonák. A hangszórós kocsiból szálltak a jelszavak, azokat lelkesen ismételte a tömeg. Közben Rab elvtárs is előjött az erkélyre, hogy megszólaljon magyarul. Lehurrogták. Ott álltam pár ismerőssel másfél méterre a katonáktól. Azt kezdtük tárgyalni, ha feszültté válik a helyzet és tűzparancsot kapnak, ki ugrik és veszi el tőlük a fegyvert. Máskülönben ott mézszárlást rendezhettek volna. Szépen csendben tárgyaltuk: te ennek ugrasz, te ennek, te menj arrébb... Nem lehetett száz katonánál több, lenn álltak a kocsik előtt.

- Megrettentebb kiskatonákat nem láttam magam sem, amikor közelebb mentem úgy 11 felé. Egyikük sírt. Úgy gondoltod, reménytelen lett volna bármilyen ellenállást tanúsítaniuk?

- Persze. Egy akkora tömeggel szemben. Azt tárgyaltuk, ha kiadják: Fegyvert vállalhoz!, rögtön ugrunk. Folyt a szervezkedés végig, s ment a szöveg, akkor tényleg sok román szó elhangzott, még egy nő is megszólalt, szintén románul. Nem tudom, kik voltak, utólag sok találgatás elhangzott. S mikor a legnagyobb volt az izgalom, kérdeztük: „Mi lesz? Mert nem fogunk itt reggelig állni!” Kijött valaki s bejelentette, hogy Ceaușescu elmenekült. Már nem tudom, honnan jött a hír. Bejelentették. És az erkélyről is eltűntek az elvtársak.

- Bemondta a hangszóró, gondolom a rádióból értesültek.

- Kezdték a katonák is elvonulni, az autók is, s azt hiszem, utána jött a hír, hogy Ceaușescu elmenekült, elrepült a Központi Bizottság épületének a tetejéről. Mások pontosan leírták az események egymásutánosságát. Közben mi nézegettük a magasabb épületek tetejét, mintha

gyanús puskacsövek merednének, csak onnan letről nem lehetett pontosan látni. Aztán kitört a népünnepély, megrohmozták a párt-székházat, nem találtak benn senkit, s kezdték kidobálni az irodában talált dolgokat. A döbbenet akkor ért, amikor az erkélyen megjelent – egy arcra biztosan emlékszem, de kettő is volt –, aki nekem korábban feltűnt a sétálók között. Azért mondom, az egyik jellegzetesen barna képű volt, és utána kinyomoztam, hol láthattam még. Folyt a kirámlás, a törés-zúzás. Én nem jártam bent, nem is láttam jónak. Miért kell elégetni a könyveket? Hogy Ceaușescu képét elégették, az jólesett, de a többit minek? Lángolt a máglya.

Utána a tömeg kisebb része megindult a Securitate székháza felé, mert a többiek hazaszaladtak örülni. Nekem is kellett volna, de követni kívántam a fejleményeket. A rendőrség előtt kiabált a tömeg, aztán átmásztak a kerítésen, kiszabadultak a fogvatartottak. A kerítésmászók közt felismertem azt, akit korábban az erkélyen is láttam, s aki korábban jegyzetelt. Nem tudom, kicsoda lehet, de sejtem. Kérdeztem egyszer valakit: „Nem ismered?” „De igen”, s mondta honnan. Erre még visszatérhetünk. No, de ott is mi kezdődött? Aktákat kezdtek kihajigálni. Utólag raktam össze, ennek az lehetett a forgatókönyve: valószínűleg azok szaladtak előre, akik nagyon jól tudták, mit kell hamar elégetni, mit kell eltüntetni rögtön. Nos, fél négy, négy körül indultam el hazafelé. Fáradt is voltam, éhes is. Eljutottunk volna akár Szilágycsehig is addig. Jól tettük, hogy nem indultunk el.

Nagy volt az öröm, este a szomszédnál néztük a tévét. Aztán vártuk a fejleményeket. Puskaropogás. Az Állomás negyedben úgy lőttek, mint Kambodzsaiban. Mindenki beszélt, hogy megmérgezhetik a kutakat, felrobbantják a hidakat, egy csomó rablómese terjedt. Az ember nézte a televíziót – s azt hitte, a sok eddigi hazugságot az igazság váltja fel. Én legalább is hittem benne. A Szabad Román Televízió. Hát bizony, akkor abban is hazudtak, még olvasták is a rémhíreket, hogy Brassó felől jönnek a terroristák. Este a gyér világítás mellett látom, valakik a hídon matatnak. Telefonálok az ideiglenes városvezetésnek, nézzék meg, nem tettek-e valamit a jobb oldali korláthoz? Közben lövöldöztek a tejgyár felől, világítógolyók az égen... Az Állomás negyedik nem mertek a hídon keresztülmenni.

Vártuk karácsony éjjel az angyalt, akkora forrongásban volt az ország, nem mentünk haza, úgy éreztem, itt kell lennem, hogy

B. Kovács András: Hogyan érett be a rendszerváltás? 157

bekapcsolódjam és belelássak az eseményekbe, s akkor jött az ünnepi bejelentés, hogy Ceușescuékát elfogták, bevitték Târgoviștéra és mindjárt mutatják a kivégzést. „Peste puțin timp.” (Rövid időn belül.) Ez az „aveți puținică răbdare, stimabililor”-nak (egy aprócska türelmet kérek, tisztelt uraim) a száz évvel későbbi változata lett. (Trahanache prefektus szavajárása a Caragiale-féle *Elveszett levél* c. vígjátékból.) Ezt annyiszor elismételték karácsony éjszakáján, hogy elképesztő. Miért vártak a riport sugárzásával? Hogy mindenki fáradjon bele. Ne legyen senkinek kedve sehova menni, semmit külön csinálni. Húzták az időt estétől hajnalig.

Na, amikor meglőtték, szaladtam a kamrába, benyúltam a sarokba, elővettem a pálinkát, kitöltöttem a házigazdának és egy jó pár másnak egy-egy kortyot csak, mert sokaknak tartoztam vele, de az a negyed decinyi pálinka hatévesen is jóízűnek bizonyult. És úgy megütött, mintha két decivel ittam volna meg. Akkor úgy gondoltam, az izgalom és fáradtság is belejátszott. De utólag is kóstolgattam belőle, akkor is ugyanazt a hatást tette, olyan hihetetlen ereje volt ennek a pálinkának. Nem hogy marta volna a torkom, mert nagyon finom volt, de azt éreztem, kinyúlok. Pedig abból egészen sokat megittunk pár évvel korábban, ismert valami volt. Ugyanaz – de mégis egészen más jellemzőkkel. Egészen január végéig kitartott, addig végiglátogattak, akik emlékeztek rá, másokat én hívtam: „Gyere, neked is ígértem belőle. Ha elfogy, hiába jössz később.” Ez történt ezzel az optimista módon eldugott pálinkával.

HATALOMÁTVÉTEL EGY ÜZEMBEN

– Nos, 26-án megkezdődtek a vállalatokban az alkalmazotti gyűlések. Lent jártam Kilyénben, ott egyesek baltával keresték a vezetőséget, persze nem mindenki. Egyeseknél nyilván a karácsonyi italozás is besegített, minden eddigi mérgüket ki akarták adni. Keresték az igazgatót és főmérnököt, akik voltak annyira óvatosak, hogy nem tartózkodtak bent. Megalakultak a Nemzeti Megmentési Front üzemi szervei. Én nagy szakállal érkeztem, mert ahogy lekerültem a csatornához, abba hagytam a borotválkozást, s akkora szakállam nőtt, hogy a Mikulás megirigyelhette volna. Nos, engem akartak rögtön beavatni, ajánlani, még olyanok is, akiket nem mind ismertem, mert terepen dolgoztak és különben is rövid ideje voltam ott. Kezdték, hogy „Mérnök

úr, itt maga lesz! Mert nekünk nem kell a másik, az párttitkár, és román is, nem szereti a magyarokat, az igazgató, az aktivista” és sorolták, mi bajuk vele. Elég soknak volt sérelme. Mondom: „Fiúk, nyugi! Ezt most nem baltával kell elintézni, mert ezek nem annyit ártottak, mint Ceaușescu, akit meglöttek. Ezek messze állnak attól. Nyugodt, letisztult fejjel leülünk kitisztázni, ki mit érdemel. Innen arrafelé az kell, hogy rend legyen ebben az országban.” Ebben én nagyon bíztam. Persze utólag visszatekintve, ez nem jött be annyira, mint a pálinkás ügy. De lecsillapodtak a kedélyek, megszerveztük a gyűlést. Azon részt vett mindenki, 26-a még nem volt szabadnap. Engem javasoltak frontelnöknek, választottak még alelnököket. De a régiek mind hátrébb húzódtak, én pedig a friss ember, aki csak egy hónapot dolgoztam ott, s még három hónapig hazajártam elvégezni a munkámat ingyen, mert nem akartam kiesni belőle, és oda készültem vissza – nos, engem választottak, mert úgy látszik, értékelték ezt. Onnan arrafelé az igazgató nélkülem egy lépést sem tett, bárhova kellett mennie.

– *Nem csapták el?*

– Nem. Mondtam: „Ennek is eljön az ideje. Most itt az új év, visszatérünk, s akkor döntünk.” Volt benne egy kis számítás is, de elsősorban csillapítási szándék, hogy nyugodt fejjel, megfontoltan. Ne legyen pusztítás, mert szükség van a munkahelyre, élni, dolgozni akarunk innen arrafelé a szabadságban, hiszen ami rossz – így véltem –, azt ki lehet tisztességesen küszöbölni. És nem csalatkoztam az emberekben, megértették, mindenki beállt dolgozni. Megszerveztük. Az igazgató maga mellé vett, minden kérdésben konzultált velem, s kísérem kellett, bárhova ment, mert „Maga mindenről kell, hogy tudjon, mérnök úr, maga a megválasztott frontelnök.” Ez a januári hónapban történt, de jött az újév. Harmincadikán szabadságra indult a család. Csend. Még azelőtt megalakult a megyei front. Azon a vállalati elnököknek és alelnököknek meg kellett jelenni. Mire én ezt megtudtam, már meg volt szervezve, hogy a család az autóba beül és a karácsonyra szánt csomagokkal elindul, hogy hazavigye és örüljön együtt az otthoniakkal annak, hogy megváltozott a világ. 30-án reggelre hullott jó pár centis hó, az gyönyörűen belepte az aszfaltot, ugyanolyan simán, mint amilyen az én autógumim volt. Én elindultam, és Előpatakon bele a tíz centis porhóba az aszfalton...

B. Kovács András: Hogyan érett be a rendszerváltás? 159

- *Becsúsztal a patakba!*

- Csúszkáltam összevissza, de eljutottunk Kőhalomig, akkor már 20. hónapja vezetem. Látszott a vár, a dombról ereszkedtünk lefelé. Egy jobb oldali kanyar vezet fel a Homoród hídjára, én azt a kanyart, noha hármashban ereszkedtem, a ledöngölt havon nem tudtam bevenni, hanem az úton keresztülcsúsztam és megálltam a szélén. De jött szemközt egy kamion, s a sofőr valószínűleg annyira meglepődött, hogy a fék helyett a gázt nyomhatta meg, vagy megcsúszott ő is, elég az hozzá, oldalba elkapta a Dacia jobb első ajtaját, s a lámpától kezdve összeroncsoolta a kocsit egész jobb oldalát. A mellettem ülő feleségem székestől szinte az ölembe ült, pörögtünk az úton és kirepültünk a magas töltésről a szántóföldre. Szerencsére négy kerékre estünk, s amikor a földre suppanunk, akkorát hajlott a kocsit, hogy a kapcsolószelekrény szinte a földet érte. Szépen kiszálltunk, a fiam a hátsó ülésen feküdt épen, az asszonyt egy karcolás érte az ujjbegyén, mert a műszerfal szilánkokra ment szét, engem is egy szúrás ért az alkaromon. Éreztem, de nem fájt, aztán láttam, kiszakadt az ingem. Nem a kétségbeesés vett erőt rajtunk, hanem az öröm, hogy megúsztuk. Az autó még nem volt teljesen kifizetve, tartoztam még azoknak, akiktől kölcsönkértem. Mi hibáztunk kétségtelenül. Ott azonnal segítőkész emberek akadtak, elvitték és megvizsgáltatták az asszonyt és a gyermeket, nem találtak semmit. Kőhalomban egy Illyés Zoltán nevezetű illető felvitte őket a saját blokklakásába, s később visszajött utánam. Szereztünk egy traktort, az kihúzott, s bevittük a roncsot Kőhalomba, az illetőnek a garázsában tároltuk január 15-ig, amíg érte mentem. Meg lehetett javítani, ma is működőképes a motor. Az otthoni látogatás persze elmaradt.

No, de a január: a hónap folyamán az igazgató segítségével megismerkedtem a teljes vállalattal, mindenkivel és azzal, hol dolgozik. Mikor magamra maradtam, állandóan kérdezték: „Mikor seperjük ki ezeket innen?” „Fiúk, nyugi!” Őszintén szólva, nekem is tanulnom kellett, nem tehettem meg, hogy nem ismerem az embereket és a munkálatokat, és csak úgy beleszökök, hogy átveszem és vezetem. „Ez nem úgy megy!” S akkor jött a televízióban a bejelentés, hogy ha szükséges, február kilencedikéig vagy tizedikéig le kell zárni a vezetőszerét, mégpedig választás útján.

– *Ami egyszerre volt képtelenség és természetes.*

– Február nyolcadikán minden alkalmazott megjelent, én szerveztem és vezettem le a szavazást. Első körben feltettem a kérdést: igazgató, főmérnök, főkönyvelő – maradnak vagy nem maradnak? A főkönyvelő néhány ellenszavazattal, olyan 88-90 százalékkal megmaradt, az igazgató 86-ból 43 igen-t és 43 nem-et kapott. A főmérnököt 70 valahány szavazattal menesztették. Két problémát kellett megoldani: mi lesz a fele-felével és mi a betöltetlen állással. „Újra kell számolni!” Mondom: számoljuk. De az annyi volt. Mondom: „A következő lépés, ami elkerülhetetlen, a főmérnöki állás betöltése, mert akár marad az igazgató, akár nem, a vállalat nem maradhat vezető nélkül.” Én voltam az egyedüli jelölt, titkos, cédulás szavazással, egy ellenszavazattal én lettem a főmérnök. Akkor, kettős minőségemben mint frontelnök és újdonsült főmérnök, megköszöntem a bizalmat és azt indítványoztam, adjunk az igazgatónak egy hat hónapos átmeneti időt. Nagy választék úgyszólván, akiből most igazgatót csináljunk. Megköszöntem a bizalmat, hogy mérnökként ezentúl főmérnökként szolgálhatok, és arra kértem mindenkit, ne bántsunk senkit, és ezt megfogadták. Az igazgató viszont nagyon bántotta, hogy annyi ellenszavazatot kapott, mert ő valóban azon volt, minél többet kereshessenek, és nem bánta, ha háromszor annyit vittek haza, mint ő. Ha ő kapott négyezret, mások tízig is felvihették. Én hat hónappal korábban hogyan jártam a közüzemeknél: mihelyt meghaladtuk az igazgató fizetését, azonnal lefűjték a plusz vállalásunkat. Nos, mindenki hazament, az igazgató nagyon megbántva érezte magát. Nem dühöngött, de nagyon rosszul esett neki. Azt mondta: „Ha van húsz ellenségem, még elmegy, de hogy a fele az legyen! Azok, akiket én ettem, munkát szereztem nekik...” Én próbáltam csitítani, persze nyelő helyzetben voltam. Másnap reggel bejött és azt mondta: Jóska, itt lakom a szomszédban, elmegyek mától szabadságra, bármivel megakadsz, rendelkezésedre állok, szőljál s gyere át, vagy átjövök én, megbeszéljük.” „Jó, menj, emészd meg.” Néhány nap múlva bejelentették, előrehozott nyugdíjazásra nyílik lehetőség, ő az elsők között kérte, májusra megjött a végzés, és elment nyugdíjba.

Újabb választást kellett kiírni. Már akkor akadtak, akik nem néztek jó szemmel, mert nem hagytam magam bábuként mozgatni. Nem

B. Kovács András: Hogyan érett be a rendszerváltás? 161

nézhettem el dolgokat csak azért, mert engem javasoltak vagy rám szavaztak. Munkára, fegyelemre kívántam szoktatni mindenkit, az adott szó betartására. Készültünk a választásra. Megfenyegettek, hogy nem tudom, honnan hoznak igazgatót. „Nyugodtan, hozzatok! Ha a többségnek az kell, az lesz!” Én főmérnök vagyok, az nekem megfelel. Május 31-én megválasztottak igazgatónak. Nem vállalta a velem szemben felkért jelölt, csak úgy, ha én nem indulok. Egy hónapig főmérnök és igazgató is voltam, aztán került egy kolléga főmérnöknek. Neki nehezebben ment egy kicsit, nem volt annyira szakmabeli sem, az emberekkel is nyersebben bánt, de szükség volt rá, ha nem voltam épp jelen, az aláírási jogot valakinek gyakorolni kellett. Két évet tartott életemnek ez a szakasza, '90. február 8-tól '92. február 14-ig. Akkor lemondtam és saját céget alapítottam, mert a vállalat minden igyekezetem dacára menthetetlennek bizonyult. Akik átvették a helyemet, el is temették szépen.

Zakuska (2012, 2362 x 1551 cm, akril, karton)